

مهلا
مهحموود
بیلگه

”جزیرا بوتان ژبو مه
کوردان جههکی گرنکه
ژبهرکو پتربیا زانا
و مهلایین مه کوردان ژ
ئهقی باژیری ده رکقتینه،
بهلی جهی داخییه
گهلهک ژئهقان زانایان
نههاتینه نیاسین“

مهلا مهحموود بیلگه

(۱۹۷۴-۱۹۰۴) موفتی جزیری یی بهری

کا چهوا سهیدایی مهزن ئهحمهدی خانی د (مهم و زین)ا
خوهدا گوئییه:

شیری هونهرا مه بیته دانین
قهدری قهلهما مه بیته زانین
دهردی مه بینت علاجی
علمی مه بینت رهواجی^(۱)

جزیرا بوتان ژبو مه کوردان جههکی گرنکه، ژبهرکو
پتربیا زانا و مهلایین مه کوردان ژ ئهقی باژیری ده رکقتینه،
بهلی جهی داخییه گهلهک ژ ئهقان زانایان نههاتینه نیاسین،
ئهقه زی ژ کیماسییا مه بخوهیه کو مه خوه ل ئهقان زانایان
نهکرییه خودان و گهلهک ژ بهرهمی ئهوان زی نه دیار مایه.
ئهگه مه خوه ل ئهوان و بهرهمی ئهوان کرپا خودان و کار
ل سه بهرهمی ئهوان کرپا؛ دبیت نوکه ناقی گهلهک ژ زانا و
پهرتووکیین مه د ناقا جیهانیدا دهنگه دابا بهلی ئه م چ بکهین
ئهقه دهردی مه کوردایه، ئه م نه بهایی پینقیسی خوه دزانین
و نه بهایی زانایین خوه و نه واری خوه.

■ خواندن و کارين مهلا مهحموودى:

مهلا مهحموود بيلگه، زانستين ئيسلامى ل دهف بابى خو مهلا عهبدولپهحمانى هوسهرى خواندینه، و ب ئهقى رهنكى دهستويريا مهلاتيبيى هر ل دهف بابى خو وهرگرتييه. د ههمان دهمد قوتابخانهيا فهرمى يا حكومهتى زى خواندييه. ههروهسا دهستويريا تهريقهتا قادرى ل تهكياا بريفكانى ل دهف شيخ مهمدوحى بريفكانى وهرگرتييه.

مهلا مهحموودى شمارهزاييهكا باش د زمانين كوردى، عهرهبى، توركى و فارسيدا ههبوو.

ل سالا ۱۹۲۰ئى زايينى بوويه ماموستا، ل سالا ۱۹۲۹ئى دهست ژ كارى ماموستاييى بهرددهت و ل سالا ۱۹۳۰ئى دبته نقيسيهريى باژيرفانويا جزييرى.

د ناقبهره ساليين ۱۹۳۴_۱۹۴۷ئى دا دبته فرمانبهريى پهگهزنامهيى ل باژيرين نوسهيبين، قزلهپه، جزييرى و مييردينى.

ل دهمنى ئهو فرمانبهريى پهگهزنامهيى ل باژيرين نوسهيبين و قزلهپى، بهشدارى د وانهيين (Halkevleri) ل دا كريبه^(۳). پاشى بهشدارى ئهزمونا موفتيايبيى دكت ئهوا ژ لايى ديانهتا توركيقه دهاته ئهجامدان.

د ئهقى ئهزمونيدا دهرديت و ل ۳۱ چريائيكى ل سالا ۱۹۴۸ئى دبته موفتيايبيى جزييرى. ل سالا ۱۹۶۹ئى دهيت ههگههاستن بو پاريزگهها روحيى ل باژيرى بيرهچيك، و سالا ۱۹۷۰ئى دبته موفتيايبيى سلوپيا. ل سالا ۱۹۷۱ئى ل دويىف داخوازييا ئهوى دهيت خانهنشينكرن!

مه ئهقى جاريى زى بهريى خو دايه جزيرا بوتان واريى زانايان.

مهلا مهحموود بيلگه موفتيايبيى باژاريى جزييرى يى بهريى، كوررى زانايى ب نافودهنگ يى تهريقهتا قادرى مهلا عهبدولپهحمانى هوسهرى.

د ئهقى گوتارا خوهدا دئ ههولدهين بو ههوه بهحس ل زيان و خواندن و كهسايهتيا ئهوى يا زانستى و يا تهريقهتى و بهرهمى ئهوى بكهين.

■ مهلا مهحموود بيلگه كييه؟

مهلا مهحموود ژ خيزانهكا زانا و خوديناس و دينداره. كوررى زانايى ب نافودهنگ و شيخى تهريقهتا قادرى مهلا عهبدولپهحمانى هوسهرييه، مهلا عهبدولپهحمان كوررى مهلا مهحموودى كوررى مهلا عهلييه^(۴)، دهيكه ئهوى عايشا خاتين كچا ئهحمد ئاغايه.

مهلا مهحموود ل سالا ۱۹۰۴ئى زايينى ل جزيرا بوتان هاتيبه سهر دونيايى. د ناف خهلكى جزييرى و دهوروبهراندا ب ناقى مهلا مهحموود بيلگه دهيت نياسين.

مهلا مهحموودى چار زاروك ب ناقين (عهبدولعهزيز، عهبدولقادر، ئهحمد، بييهيه) ههبوون. بهلى ههردوو كورپين ئهوى (عهبدولقادر و ئهحمد) هيشتا د زاروكينييدا چونه بهر دلوقانويا خودى، و عهبدولعهزيز زى د گهنجانييا خوهدا چووييه بهر دلوقانويا خودى.

بابتهكى مهلا مهحموود بيلگه د روتنامهيا (جوريهت) يا توركى دا

■ وهغه رکن

مهلا مهحموود ل ۵۰ می نیسانا سالاً ۱۹۷۴ ل باژیرئ خو (جزیرئ) چوو بهر دلوقانیا خودئ و ل گورستانا جزیرئ هاتییه قهشارتن.

■ کهساتییا مهلا مهحموودی یا زانستی:

مهلا مهحموود زانایه کئ ب نافودهنگ بوو و کهسایه تییه کا بهرچاق یا زانستی ل جزیرئ و دهوروبه ران هه بوو. هر د گه نجاتییا خوه دا دهستورییا مهلاتیئی وه رگرتبوو، ههروه سا خواندنا خوه یا فره می یا دهوله تیئی ژئ پشت گو ه نه هیلابوو، بهلکو ب پله یه کا نایاب ده ربارزبوو. پشتی بوویه ماموستا ژئ، مهلا مهحموودی کارئ ماموستایئی ژئ ب شیوه یه کئ جوان ده ربارزبویه و گه له ک زانا و که سین ژیهاتی ل به رده ستئ ئه وی په روه رده بووینه.

په یوه ندیه کا باش ل گه ل زانایئ ده قهرئ و وهلاتئ دهوروبه ر هه بوو هه تا هندک جارن نامه بو زانکویا ئه زهر ل سه ر بابه تیئ فه توایان فریکرینه.

مهلا مهحموودی هه زژیکر نه کا زور بو خواندن هه بوو، هه تا د ژئ ۵۰ سال بییدا چوو به باژیرئ ترابزونئ بو خواندانا ئاماده یا (پیشنقیژ و گوتاریبژان)، ل سه ر ئه قئ چهن دئ ژئ به شه ک ژ خه لکئ جزیرئ ئه ق پرسیاره ژئ دکر:

گه لو د ئه قئ ژبییدا تو دئ چیه باژیرئ ترابزونئ بو خواندنئ؟

مهلا مهحموودی ژئ به رسقا ئه وان ب ئه قئ فه رمودا پیغه مبه ری (سلاف لی بن) ددا: (اطلبوا العلم من المهد الی الحد). ئانکو: ژ لاندکئ هه تا مه زاری بو ب ده ستفه هینانا زانینئ کاربکه ن. یان ژئ ئه ق فه رمودا پیروز ل بیرا ئه وان دهینا: (ئهو که سئ ژبو ب ده ستفه هینانا زانینئ ب ری بکه قیت هه تا د زفریت دبن یاراستنا خودنیدا یه).

مهلا مهحموودی ل سالاً ۱۹۶۳ ل پله یا زورباش ئاماده یا (پیشنقیژ و گوتاریبژان) ب دویمه یه هینا.

مهلا مهحموودی بتئ زانستئ ئیسلامی نه خواندن، بهلکو زانستئ دی ژئ دخواندن، وه کی: فه لسه فه، میژوو، جوگرافی و ئه ده بیات... هتد)، ژبه ر ئه قئ چهن دئ بوو که سه کئ هه زمه ند و شاره زا د هه می بابه تاندا، له ورا ل ده می مرو ق په رتوو کئ ئه وی دخوینیت؛ ئه قئ چهن دئ ل ده ق دبینیت.

■ مهلا مهحموود و ته ریه قه ت:

هه ر وه کی ژبه ری نوکه ژئ مه گو تی کو بابئ ئه وی شیخ عه بدوله رحمانئ هوسه ری ئیک ژ خه لیه یئ ته ریه قه تا قادری بوو، ده ستورییا ته ریه قه تی ل گوندئ بریفکان وه رگرتبوو.

وه رگرتنا ده ستورییا مه لاتیئی، مهلا مهحموود دچیه بریفکان ل ده ق شیخ مه مدوحئ بریفکانئ ده ستورییا ته ریه قه تا قادری وه رگرت و دبیه ئیک ژ خه لیه یئ ته ریه قه تا قادری.

سه ره رای ئه وی یه کئ کو مهلا مهحموودی شاره زاییه کا زور د زانستئ شه رعیدا هه بوو ههروه سا د زانستئ ته سه وفیدا ژئ یئ شاره زا بوو.

مهلا مهحموودی ژئ وه کی بابئ خوه پتربیا ده می خوه ته رخانکر بوو بو دانا ده رسان ژبو فه قییان، ژبه ر ئه قئ چهن دئ ژئ گه له ک چالاکی د رپقه برنا ته ریه قه تییدا نه کرینه. به لی هه ر جه ئ مهلا مهحموود لیبا، دا وانه و شیره تان ل خه لکی که ت، هه ر ژبه ر ئه قئ چهن دئ ژئ خه لکی گه له ک هه زژیکر چونکی ژ لایئ مادی و مه عنوه یقه بو ئه وان ده رمانه ک بوو.

گهلهك چارا مهلا مهحموودی بهشدارى د وانهيین ههردوو شیخین ب نافودهنگ یین تهوی سهردهمی یین جزیرئ دکر، تهو زی سهیید موحهمد قادرئ جزیرئ^(۳) و شیخ موحهمد سهعید یی بهرنیاس ب شیخ سهیدا^(۴) دکر و دانوستاندن ل سهر بابتهین تهسهووئی دکر. لهورا ههر ل تهوی دهمی هزرهك ل دهف مهلائی دروست دبیت كو پهرتووکهکی ل سهر تهسهووئی بنقیسیت و نقیسی ژى، بهلى مخابن ههتا نوکه نههاتییه دیتن.

■ بهرههم:

مهلا مهحموودی وهکی ههمی مهلا و زانایین كورد بهرههم ل پشت خو هیلاینه. بهرههمین خوه ب زمانین كوردی و تورکی نقیسینه. بهلى پتربیا تهوان ب زمانین تورکینه. جهئ مخابنیییه گهلهك ژ بهرههمین تهوی یین كوردی دیار نین و ههتا هندهك ژ تهوان ژى ب تنئ وهکی ناف دهینه زانین، وهکی بهرههمئ تهوی یی ب ناقئ (مهولوودنامه). تم دئ ل تهقیرئ بو ههوه بهحس ل هفت ژ بهرههمین تهوی كهین .

گورئ مهلا مهحموود بیلگه

۱. **Ay Risalesi**: تهف پهرتووکه گرئدای هندیییه كا دئ چهوا مروث ب ریکا زانستی چیته سهربانی ههقیئ، ب بهلگهییین تهقلی و نهقلی بهحس دکهت، ل سالا ۱۹۶۳ئ ل تهنقهره هاتییه چاپکرن و ژ ۲۰۰ لاپهران پیکدهیئت^(۵).

۲. **Resulü Ekrem, Muhammed Mustafa'nın Nüfus Hüvyet Cüzdanı**: تهف پهرتووکه گرئدای پیغهمبهرئ مهیه (سلاک لی بن) و ب کورتی بهحسئ ناسنامهیا تهوی و گرنگیا ههز ژیکرنا تهوی دکهت، تهف پهرتووکه ل سالا ۱۹۶۵ئ ل تهنقهرهیی هاتییه چاپکرن و ژ ۲۰۰ لاپهران پیکدهیئت.

۳. **Nuh(a.s) ve tufan**: تهف پهرتووکه بهحسئ توفانا نوحی ل گورهی قورئانئ دکهت. ههروهسا بهحس ل چهوانییا پارهستاندنا گهمیئ ل سهر چیاپی جودی کرییه. تهف پهرتووکه ل سالا ۱۹۶۵ئ ل تهنقهره هاتییه چاپکرن و ژ ۲۴ لاپهران پیکدهیئت.

۴. **Yezidiler: Tarih-ibadet-örf ve Adetler**: تهف پهرتووکه گرئدای ئاینئ ئیزدیانه، تیدا بهحس ل دیرۆك، پهستن و كهلتوورئ تهوان دکهت. تهف پهرتووکه ل سالا ۲۰۰۲ئ ل تهنقهره هاتییه چاپکرن.

۵. **دیوانا تهوی**: مخابن دیوانا تهوی ههتا نوکه نههاتییه کۆمکرن و گهلهك ژ ههلبهستین تهوی یین دیارننن. ههر چهنده وهکی دهیته زانین مهلا مهحموودی ههلبهست ب زمانئ (كوردی، عهههبی، تورکی و فارسی) نقیسینه!

کومهك ژ بهرههمین مهلا مهحموود بیلگه

معراجا نهی نه ژ دستنقیسا
مهلا خهلهقی یاقه ی ژ نه رشیقی
عهبدو رهقیب یووسقی

نموونهک ژ ههلبهستهکا نهوی:

سیه ساله من تهجر به کر تهلهی زهمانی
بی قهید و بهیهوده چوو نهق عومری جوانی
من دی کو خیاله نه شهراب عهینی سهرابه
نهق لهذدهت ب حهقیقهت ههمی فانی
نووق کر مه د نیق لوجهیی نهواجی دنیدا
پولیک تنی نهو ژ زهغل و قلب مه دانی
نهق جیفهیا موداره و جهذاعه و ههییال
کهذا نهگر نهو یهکی سهد وهعد و نهمانی

۶. معراجا نهبی: ئیک ژ نهوان بهرههمایه یین
مهلا مهحموودی ب شیوهیی قههینوک نقیسی، ژ
۲۰۶ دیران پیکدهییت و ل سهر وهزنا موتهقارهبه، ب
شیوهیی (فعولن فعولن فعولن) نقیسییه.
مهلا مهحموودی نهق بهرههمه د شهقهکیدال
هوتیلهکن ل بازیری نوسهییینی یا گریدایی پاریزگهها
میردینی نقیسییه.

نموونهک ژ دستنقیکا نهوی:

ب ناقی خودی عهزیز و مهتین
نقیساندنا قی کتیبی دکن
ژ بو رهبه مهدهج و سهنا و شوکر
کو راکرب ذاتی موحهمه د کوفر
سهلاتین بیلا ههد ژ ویرا مودام
دگهل ئال و سهحبا و پیرا سهلام
مه عهزمه بهیان کن عوروجا رهسول
دنهه چهرخی گهردون ب عهرض و ب طول^(۳)

۷. قهسیدهیا بورده: یا ئیمامی موحهمه د ئیین
سهعید بوجهیرییه، قهسیده پهسنا پیغهمبهری
(سلاق لی بن) دکته، مهلا مهحموودی نهقه
بو زمانی کوردی وهرگنپراه.

نموونهک ژ قهسیدهیا بورده:

شهوتمان دیمه خیالا دل بهرا نازک و شهنگ
ب که ئینصافی کو نیزیکه ب چم نهز عهدهمی
ب خودی کی نهکه لهومی ل منی ژار و رهبن
نهز برینداری فیراقی مه ژ وهقتی قیدهمی^(۴)

۱

(معراجا نهبی) یا مهلا محمودی کوری ملا
بناقی خدای عزیز و فانی
نقیساندنا قی کتیبی دکن
دنا

ژبورهه مدح و ثناء و شکر
کوردی بزارت محمد کفر
صلاتی بیلا سدر و بیلا قدم
د کل آل و صحبا و پیرا سلام

۲

معراجا نهبی

۲۰۶ مالک شعره

دانیما مهلا محمودی کوری مهلا محمدره
هوسه ری فقیه هزیری

تماته سه رهاتیا ژیا نا بک دکتیامه
اعلام مهشاهرا کرد و کردستان دهفته را
کاره المؤلف عالماً فاضلاً درسی علی والده مؤلفه
علی صل المعاقده فی النحو و درسی علی الملا عبده القادر قدری
الجزیره المتوفی ۱۳۶۷ مؤلف شرح دیوان الجزیری الخطوب
فی الطرائف و ماری الملا محمود بوجه الوطائف الحکومیة و
صفتاً للجزیره و لمدينة دیرک بولاقه واردین و
و گزره ایشا و توفی فی ۱۹۷۴ له اشعار باللادیه وله
مصطفاً للجزیره و طبع بوجهها وله کتاب عهده الیزیری
دیوان الجزیری و لادری هلا اتمصاولا نشره بوجه حیاته
وهو العدد ۶۲ و نشره بوجهه له
فی نفس الملتاق

عبد الرقیب یو
اذار ۱۹۷۹

۳

بیه جنه
نه ده قه

نقلنا لرسال
من النسخة ال
العالم الفان
بن النسخ ک
وهو نقل ال
بیده انلریه
والعالم ال
عفت الجزیری

وعلیکم بطبعها
لانها ذاة قی
اخوکم

”ہر جہن مہلا محمود لیبا، دا وانہ و شیرہتان ل خەلکی کہت، ہەر ژبەر ئەقی چەندی ژێ خەلکی گەلەک حەزژێدەر چونکی ژ لایین مادی و مەعنەویقە بۆ ئەوان دەرمانەک بوو“

پەراویز :

1. تەحسەن ئیبراھیم دۆسکی، کۆما بەرھەمی ئەحمەدی خانێ، کۆمەلگەھا فەرھەنگی یا ئەحمەدی خانێ سوران، ۸۴.
2. مەلا عەبدولرەحمان کۆزێ مەلا محمودێ ھوسەری ل سالا ۱۸۷0-ی زاینی ل جزیری ھاتییە سەر دونیایی و ل سالا ۱۹۴۰-ی چووپیە بەر دوقانییا خۆی. مەلا عەبدولرەحمان کۆزێ خاتین عایشەبە(بنیاتی خاتین عایشەبە دگەھیت شیخ عەبدولقادرێ گەیلانی)، سەیدایی مەلا عەبدولرەحمان دەستورییا خۆ ل دەق شیخ عەبدولحەکیمی دێرشەوی وەرگرتییە و دەستورییا تەریقەتا قادری ژێ ھەبوو. بۆ دەمەکی ببوو موفتییێ شرنەخی. گەلەک مەلا و زانایا ل دەق دەرس وەرگرتییە ژ وان سەید قەدرییێ جزیری.
3. (Halkeveri): ئەو جەھە بوون یێن یارتا جەھەپی تیدا ھزرا (کەمالیزمی) بەلاق دکرێ، لی ئەوی دەمی یارتا جەھەپی دەستەھلات ببوو فەرمانبەرێ حوکمەتی نەچار دکرن بەشداری بکن، ل سەر ئەقی چەندی بەرێ خوەدانی بۆ گۆتارا بیلال ئاتان بکن(Halkodası Reisliğinden Cizre Müftülüğüne Mahmut Bilge Profili).
4. سەبید قادری ھاشمی یان ژێ سەبید قادری جزیری ب ھەردوو ناسناقا دەھتە نیاسین، ناقی ئەوی یێ دورست موخەمەد قادرییە ل سالا ۱۸۹۸ ل جزیری ھاتییە سەر دونیایی و ل سالا ۱۹۶۱ چووپیە بەر دوقانییا خۆی.
5. شیخ سەبیدا ناقی وی یێ دورست موخەمەد سەبید کۆزێ شیخ عومەرێ زەنگانییە. د ناھیرا سالیێ ۱۸۹۰ – ۱۸۹۱ ل جزیری ھاتییە سەر دونیایی ل ۷ شەوالا ۱۳۸۷ کوچی ل بەرانبەر ۷ کانوون دویی ل سالا ۱۹۶۷ ل جزیری چووپیە بەر دوقانییا خۆی.
6. بۆ پتر ییزانییا گۆتارا مە بنیرن ل گۆقارا روگەھ یا ژمارە ۱۰ ب ناھونیشانیێ (شیخ موخەمەد نووراللە سەبیدا ئەلجەزەری ۱۹۴۹-۱۹۸۵).
7. Ay Risalesi: دەمی مەلا محمودی ئەق بەرھەمە بەلاق کری ھاتە رەختەبارانکرن ژ لایین خەلکی جزیریقە ژبەر کو ھەتا ئەوی دەمی ژێ کەس نە چووپی سەربانی ھەیقی و دگۆتن کو محمود یێ سەرداچوو، ھەتا دەھتە گۆتن نەدشیا ل جادەیان بیووریت ژ بەر خەلکی.
8. ئەق چەند دێرە مە ژ دەستنیقا مەلا خەلەقی باھە ب ریکا نامەبەکی ل ۱۹۷۹-۱۰-۲ ی بۆ سەیدایی (عەبدولرەقیب یوسف) ھنارتبوو مە ژێ ژ ئەرشیفی سەیدایی (عەبدولرەقیب یوسف) وەرگرتییە ل سەر ئینتەرنێتی.

ژێدەر :

1. عەبدولرەقیب یوسف، مەلا محمودێ ھوسەری، گۆقارا بەیان ژمارە(1۳)، ل سالا ۱۹۸۰ ھاتییە بەلاقن.
2. YİĞİT, Mesut, Müftü Mahmut Bilge ve Dünya Manzumesi Adli Kasidesinde Tasavvufi Temalar, Harran İlahiyat Dergisi.Say/Issue: 46, Aralık/December 2021, 73-99.
3. Altna, bilal, Halkodası Reisliğinden Cizre Müftülüğüne Mahmut Bilge Profili. Editör: M. Nesim Doru, (Uluslararası Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu Bildirileri), İstanbul-2012.
4. YİĞİT, Mesut, Mevlâna Halidi Bağdadî'den Günümüze Cizre'de Faaliyet Göstermiş Tarikatlar Temsilcileri. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2020 8(6) 1901-1910.
5. Özdirek, Recep, Cumhuriyet Dönemi Cizre Bölgesi Din Alimleri.(Uluslararası Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu Bildirileri), İstanbul-2012.
6. Tüzün, Dr. Mesut,Cizre Tarihi -2ARKEOLOJİ, BİLİM VE SANAT. Nübihar: İkinci Baskı: 2016.

بیتێ یاقارێ ووسامعین
أحب دبتنا ما دعي أجعین
النسخة مکتوب فی تاریخ (۱۹۶۴)
النفیة الشریفة والمنظومة اللطيفة الطریفة
کتبها احد تلمیذ صاحب التألیف وهو
عبدالکریم فلا (عبدالکریم) ابن حاج سعید
رئیس (بن عبدالقادر حلیما علا، الجزیری
نسخة المصحف، من النسخة التي کتبها الناظم
وبحضور زنده ترکیه، وهو الناظم الشعری
صاحب الرسالة القصیة
العربیة، الاستاذ الشهیر بین الامثال
(محمود) ذاتی

الھوسری

رحمہ اللہ

علی اورق قطنیہ بیضاء
مە بەلقە فوجیع الاقطار
م ۰۳ ن خ پ ۰ ک ۱۰/۱۰/۷